

ПРОБЛЕМИ РЕКУЛЬТИВАЦІЇ ПОРУШЕНИХ ЗЕМЕЛЬ В УКРАЇНІ

ГУНЬКО Л.А.

к.е.н., доцент кафедри землевпорядного проектування НУБіП України

БЕРЕЖНА К.О.

аспірантка кафедри землевпорядного проектування НУБіП України

liudmyla_g@ukr.net

berkseniya@ukr.net

Анотація. В статті розглянуто проблеми та особливості рекультивації порушених земель України у розрізі областей, описано необхідність та важливість охорони земель в Україні та світі та проведення заходів з рекультивації порушених земель. Проаналізовано кількість порушених та рекультивованих земель в Україні станом на 01.01.2021 року та які проведено роботи з рекультивації за 2020 рік. Висвітлено основні питання законодавчих колізій, які виникають при проведенні рекультивації порушених земель або «непроведенні» рекультивації. Проаналізовано заходи здійснення державного контролю при використанні та охороні земель усіх категорій та форм власності проведених Головними управліннями Держгеокадастру в областях за період 2017 - 2020 роки. Наведено приклад використання відпрацьованого вапняково-кар'єру під забудову на прикладі театру Дальхала (Theatre Dalhalla) та чому такий зарубіжний досвід не може бути застосовано в Україні. Висвітлено адміністративну відповідальність за «непроведення» рекультивації порушених земель. Визначена проблема, яка виникає при прийнятті вже рекультивованих земель органами місцевого самоврядування або органами державної влади.

Надано рекомендації щодо запровадження більш дієвих заходів щодо відновлення порушених земель.

Ключові слова: рекультивація земель, охорона земель, раціональне використання, негативні наслідки, непроведення рекультивації, заходи відновлення, державний контроль.

Актуальність.

Природні ресурси як, джерело сировини і життєзабезпечення людини, основа промислового і сільськогосподарського виробництва необхідного для задоволення матеріальних і культурних потреб людей.

Охорона навколишнього природного середовища та раціональне використання всіх природних ресурсів один з викликів, який постає як перед Україною, так і перед усім світом. Антропогенне порушення ґрунтів призводять до негативних наслідків та загрози для природного середовища.

Найбільш суттєвих та важко відновлюваних змін природним ландшафтам завдає гірничо-промисловість, особливо відкритий спосіб розробки родовищ корисних копалин, при якому знищуються фітофітоценотичні, зооценотичні, ґрунтові, літологічні, геоморфологічні і гідрокліматичні системи. Порушуються всі види матеріально-енергетичного обміну – мінерального, водного, повітряного та біогенного. Негативного впливу зазнають і прилеглі до розроблень землі, адже баланс ґрунтових вод може порушуватися на площах, які у 25 разів перевищують площу самого кар'єра. [1]

Тому, при проведенні робіт, які призводять до пошкодження ґрунтового профілю, вкрай необхідно проводити рекультивацію порушених земель.

Проведення аналізу, визначення проблемних питань при проведенні рекультивації порушених земель та формування пропозиції стосовно покращення ситуації щодо зменшення порушених земель в Україні сприятливо відобразиться на екологічній, економічній та соціальних сферах.

Аналіз останніх наукових досліджень та публікацій.

При дослідженні питань щодо правового регулювання проведення рекультивації земель можна виділити роботи таких науковців як Місінкевич А.Л., Гавриш Н.С., Вівчаренко О.А. Досліджували проблеми рекультивації ландшафтів, порушених промисловою діяльністю, Кондратюк Е.Н., Рева М.Л., Бакланов В.И., Поляков А.К. Питанням щодо забудови на території рекультивованих кар'єрів досліджувалось в дисертаційній роботі Руденко М.А. Разом з тим, окремі

питання щодо проблем рекультивації земель залишаються поза увагою як науковців, так і влади.

Метою дослідження є висвітлення питань правового регулювання рекультивації земель, проведення аналізу сучасного стану рекультивації порушених земель та державного контролю в цьому напрямку. Опіраючись на інформацію, отриману з Державної служби України з питань геодезії, картографії та кадастру проведено порівняльний аналіз щодо порушених та рекультивованих земель за 2020 рік, здійснення державних заходів щодо охорони земель.

Матеріали і методи дослідження.

У рамках проведеного дослідження використовувались теоретичний метод, моделювання, аналізу, синтезу, порівняння та узагальнення. Теоретичною основою виступали нормативно-правові акти, дослідження науковців щодо теоретичних та науково-методичних засад щодо рекультивації порушених земель. Інформаційною базою для аналізу та порівняння явищ виступали дані Державної служби України з питань геодезії, картографії та кадастру.

Результати дослідження та їх обговорення.

Відповідно до оперативної інформації Держгеокадастру, яка отримується від територіальних органів, загальна площа порушених земель по всій території України станом на 01.01.2021 року складає близько 142,7 тис. га (табл. 1). Протягом 2020 року рекультивовано 51,25 га порушених земель, з них понад 85% ста-

новлять сільськогосподарські угіддя, а це 42,38 га (рис. 1). Якщо брати до уваги, що землі промисловості, цілкове призначення яких було змінено із земель сільськогосподарського призначення, теж мають по факту

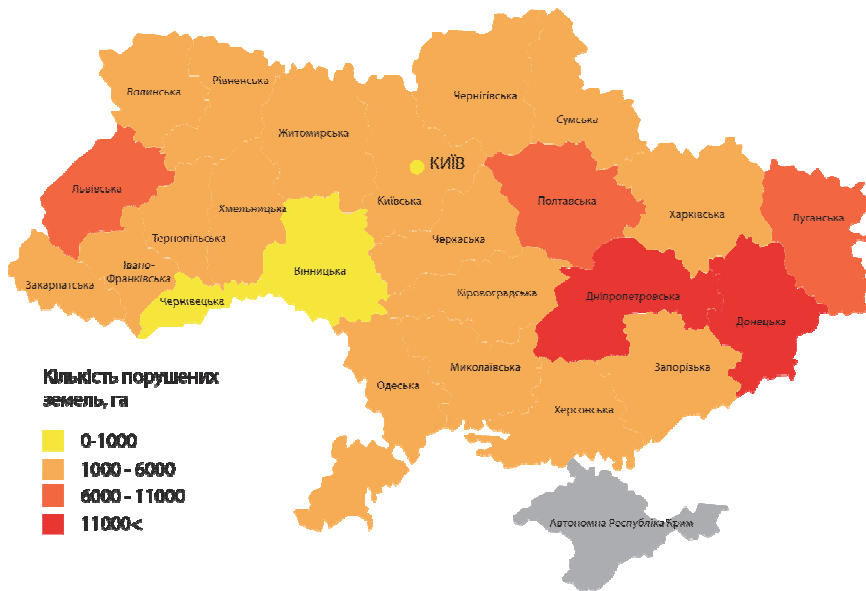
сільськогосподарські угіддя (рілля, пасовища, сіножаті), то площа має бути в рази більша. Загальна площа земель, що перебувають у стадії рекультивациі становить 7 тис. га по Україні.

Табл. 1. Інформація щодо порушених та рекультивованих земель на території України станом на 01.01.2021 року*

№	Адміністративно-територіальна одиниця	Всього порушених земель, га	в тому числі порушено протягом поточного року	Рекультивовано земель протягом поточного року, га
1	2	3	4	5
1	Вінницька	725,98	10,00	4,7
2	Волинська	5846,51	0	0,0
3	Дніпропетровська**	37949,19	0	0,0
4	Донецька	25277,34	48,44	31,1
5	Житомирська	5717,0	0	0,0
6	Закарпатська	1046,11	9	1,4
7	Запорізька	2193,9	0	0,0
8	Івано-Франківська	1491,24	0	1,6
9	Київська	2904,4	0	0,0
10	Кіровоградська	4786,64	0	0,0
11	Луганська	10633,73	0	0,0
12	Львівська	10735,50	4,97	0,0
13	Миколаївська	3198,36	13,96	0,0
14	Одеська	2421,82	0	0,0
15	Полтавська	6710,29	0	3,1
16	Рівненська	2568,8	0	0,0
17	Сумська	2750,22	10,57	0,0
18	Тернопільська	2099,88	0	0,0
19	Харківська	1773,50	12	7,9
20	Херсонська	1700,71	0	0,0
21	Хмельницька	2764,11	0	0,0
22	Черкаська	3536,19	2,24	0,0
23	Чернівецька	456,19	0	1,5
24	Чернігівська	3133,82	0	0,0
25	м. Київ	275,0	0	0,0
Всього		142695,82	110,97	51,25

*Сформовано за даними Держгеокадастру.

** Інформація по Дніпропетровській області за 2020 р. в Держгеокадастрі відсутня.

Рис. 1. Порушені землі на території України у розрізі областей станом на 01.01.2021 року*.

* Інформація по Дніпропетровській області відсутня в Держгеокадастрі.

Майже половина порушення земель у 2020 році відбулась на території Донецької області. На рисунку 2 представлена інформація щодо кількості порушених земель на території України протягом 2020 року.

Всього проведено рекультивацію порушених земель на площі 51,25 га по всій території України, з них рекультивовано 31,1 га та території Донецької області (рис. 3). Мусимо констатувати, що це неприпустимо мало у порівнянні із загальною площею порушених земель на території України – 142695,82 га.

Відповідно до статті 166 Земельного кодексу України (далі - Кодекс), рекультивація порушених земель - це комплекс організаційних, технічних і біотехнологічних заходів, спрямованих на відновлення ґрунтового покриву, поліпшення стану та продуктивності порушених земель. [2]

При здійсненні рекультиваційних робіт керуються погодженим робочим проектом рекультивації (коли відбувається зняття та перенесення поверхневого ґрунтового покриву (родючого шару ґрунту) земельних ділянок та проекту вскривних робіт (проект рекультивації кар'єру), де описуються проектні рішення як проведення вскривних робіт, проведення робіт з рекультивації, так і збереження та використання знятого родючого шару ґрунту земельних ділянок.

Таким чином, можна сказати що після належним чином проведеної рекультивації виникає можливість повторного використання порушеної земельної ділянки для інших потреб.

На сьогоднішній день майже відсутні пропозиції щодо реновації та забудови кар'єрів, існуюча практика передбачає їх механічну рекультивацію. Забудова відпрацьованих кар'є-

Рис. 2. Порушені землі на території України у розрізі областей протягом 2020 року*

* Інформація по Дніпропетровській області відсутня в Держгеокадастрі.

рів дозволить розглядати промисловий регіон як перспективний полігон для дослідження архітектурно-планувальної організації громадських будинків і споруд. [3]

Залучення громадської функції до кар'єрних споруд, що втратили свої промислові функції дозволить відновити шкідливе середовище кар'єру та залучити його до структури міста. Розроблення принципів формування громадських будинків і споруд на території кар'єрів дасть поштовх до продовження досліджень забудови малоцінних територій та реновації промислових споруд в індустріальних містах, що значно зменшить потенційно небезпечні чинники екологічного характеру та залученню порушених територій до міської функціональної структури. [3]

При сучасному розвитку технологій будівництва, рекультивація

промислових зон вже відпрацьованих кар'єрів можлива і під забудову. Наприклад, до числа незвичайних музикальних майданчиків світу належить шведський театр Дальхала (Theatre Dalhalla), який побудовано на дні відпрацьованого вапнякового кар'єру, завдяки чому він має природну акустику. Театр Дальхала знаходиться у центральній частині Швеції у муніципалітеті Раттвік провінції Даларна. Відкриття театру відбулось у 1993 році. Театр є одним з найпопулярніших концертних залів Європи та прикладом раціонального використання виробленого простору (рис. 3).

Але, як вже було зазначено вище, згідно з вимогами чинного законодавства України, рекультивація порушених земель спрямовується на відновлення ґрунтового покриву, поліпшення стану та продуктивності

Рис. 3. Інформація щодо рекультивованих земель на території України у розрізі областей за 2020 рік*

* Інформація по Дніпропетровській області відсутня в Держгеокадастрі.

порушених земель. Тому, при застосуванні шведських технологій на території України при забудові відпрацьованих кар'єрів виникає проблема застосування норм українського законодавства, що може трактуватись як «непроведення» рекультивації порушених земель.

Ще одна проблема при проведенні рекультивації порушених земель, яка виникає у правовому полі. На даний час чинним законодавством України не передбачено Порядку прийняття рекультивованих земель, який повинен визначатись Кабінетом міністрів України, або бути врегульований нормами законів та підзаконних актів. Що, в свою чергу створює правову колізію та унеможливорює здійснення державного контролю при вже проведеній рекультивації порушених земель (прийнятті рекультивованих

земель), а саме контролю якості рекультивованих земель.

При здійсненні діяльності, пов'язаної з порушенням поверхневого шару ґрунту, власники земельних ділянок та землекористувачі повинні здійснювати зняття, складування, зберігання поверхневого шару ґрунту та нанесення його на ділянку, з якої він був знятий (рекультивація), або на іншу земельну ділянку для підвищення її продуктивності та інших якостей (стаття 168 Кодексу) [2].

В свою чергу, непроведення рекультивації порушених земель – це невиконання комплексу організаційних, технічних і біотехнологічних заходів, спрямованих на відновлення ґрунтового покриву, поліпшення стану та продуктивності порушених земель відповідно до затвердженої документації із землеустрою [2].

Статтею 211 Земельного кодексу України передбачається відповідальність за порушення земельного законодавства, зокрема, непроведення рекультивації порушених земель [2].

За невиконання рекультиваційних робіт, самовільне відхилення від проєктів землеустрою винні особи притягуються до адміністративної від-

повідальності, передбаченої чинним законодавством.

Згідно з частиною другою статті 54 КУпАП непроведення рекультивації порушених земель - тягне за собою накладення штрафу на громадян від п'яти до десяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян і на посадових осіб - від десяти до трид-

Рис. 3. Театр Дальхала (Theatre Dalhalla), який побудовано на дні відпрацьованого вапнякового кар'єру

Табл. 2. Інформація про результати державного контролю за використанням та охороною земель усіх категорій та форм власності проведених Головними управліннями Держгеокадастру в областях за період 2017 - 2020 роки

2017 рік	2018 рік	2019 рік	2020 рік
Територіальними органами Держгеокадастру проведено 15 594 перевірки дотримання вимог земельного законодавства, з них 7 587 виявлено з порушенням вимог земельного законодавства.	Територіальними органами Держгеокадастру проведено 24 290 перевірок дотримання вимог земельного законодавства з них 14 114 виявлено з порушенням вимог земельного законодавства.	Територіальними органами Держгеокадастру проведено 27 603 перевірки дотримання вимог земельного законодавства з них 16 005 виявлено з порушенням вимог земельного законодавства.	Територіальними органами Держгеокадастру проведено 24 072 перевірки дотримання вимог земельного законодавства з них 17 173 виявлено з порушенням вимог земельного законодавства.

пяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян [4].

На даний час здійснення державного контролю за використанням та охороною земель покладено на Державну службу України з питань геодезії, картографії та кадастру [5].

Результати державного контролю за використанням та охороною земель усіх категорій та форм власності проведених територіальними органами Держгеокадастру в областях за період 2017 -2020 роки наведено в таблиці 2.

За непроведення рекультивації порушених земель, відповідальність за що передбачена статтею 54 КУпАП Держаною службою України з питань геодезії, картографії та кадастру проведено 168 перевірок по всій території України за період з 2018 по 2020 роки. [5].

Інформація про кількість перевірок та виявлених порушень за частиною 2 статті 54 КУпАП, які проведено за період 2018 по 2020 роки зазначено у таблиці 3.

Табл. 3. Інформація про кількість перевірок та виявлених порушень за частиною 2 статті 54 КУпАП, які проведено за період 2018 по 2020 роки

Види порушень	Здійснено перевірок		Виявлено порушень за звітний період		Стягнуто штрафів		Направлено матеріалів до органів прокуратури, органів досудового слідства або дізнання, к-ть	
	всього	у т. ч. планових	к-ть	площа, га	к-ть	сума, грн	всього	у т. ч. у порядку, передбаченому ст. 253 КУпАП
Непроведення рекультивації порушених земель (ч. 2 ст. 54 КУпАП)	2018 рік							
	89	73	49	148,281	27	9095	10	0
	2019 рік							
	51	43	16	25,9309	17	5100	0	0
	2020 рік							
	28	23	4	13,6081	2	680	0	0

Висновки і перспективи.

Проведений аналіз проблем рекультивації земель в Україні показав, що в країні є понад 142 тис. га порушених земель, а рекультивовано протягом 2020 року всього 51,25 га, що неприпустимо мало. Можна констатувати, що мають місце проблеми «непроведення» рекультивації порушених земель та відповідно неможливість їх використання в інших напрямках.

При проведенні аналізу здійснення державного контролю за використанням та охороною земель, можна спостерігати тенденцію щодо зменшення з кожним роком кількості проведених перевірок при «непроведенні» рекультивації порушених земель та відповідно виявлення порушень, що призводить до безкарності власників земельних ділянок та землекористувачів, які не виконують заходи спрямовані на відновлення ґрунтового покриву.

Для забезпечення раціонального використання земельних ресурсів та належного виконання законодавства в частині охорони земель, необхідно посилити державний нагляд за використанням земель промисловості та підвищити рівень відповідальності за невиконання робіт з рекультивації порушених земель.

Крім того, варто запроваджувати більш дієві схеми заходів щодо відновлення порушених земель, зокрема, страхування.

Список літератури

1. Миланова Е.В. Географические аспекты охраны природы. Е.В. Миланова, А.М. Рябчиков, М. Мысль, 1979, с. 268
2. Земельний кодекс України від 25.10.2001 № 2768-III Відомості Верховної Ради України, 2002, № 3-4, ст.27 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text>

zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text

3. Руденко М.А. Архитектурно-планивальна організація громадських будинків і споруд на території рекультивованих кар'єрів (на прикладі Кривбасу): автореф. дис. Національний університет «Львівська політехніка», Львів, 2017, 22 с.
4. Кодекс України «Про адміністративні правопорушення» від 07.12.1984 № 8073-X Відомості Верховної Ради Української РСР (БВР) 1984, додаток до № 51, ст.112
5. Державна служба геодезії, картографії та кадастру України. Офіційний веб-сайт. URL : <https://land.gov.ua/>
6. Закон України «Про охорону земель» від 19.06.2003 № 962-IV Відомості Верховної Ради України, 2003. №39.

References

1. Mylanova E.V., Riabchykov, E.M. (1979). Geograficheskiye aspekty okhrany prirody [Geographic aspects of nature conservation]. Moscow, Russia: Mysl, 268.
2. Land Code of Ukraine. Available at: [hps://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text)
3. Rudenko M.A. (2017). Arkhitekturno-planuvalna orhanizatsiia hromadskykh budynkiv i sporud na terytorii rekultyvovanykh kari-eriv (na prykladi Kryvbasu) [Architectural and planning organization of public buildings and structures on the territory of reclaimed quarries] National University "Lviv Polytechnic", Lviv, 22 s.
4. Code of Ukraine On administrative offenses. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>
5. The State Service of Ukraine for Geodesy, Cartography and Cadastre. Available at: <https://land.gov.ua/>
6. Law of Ukraine On land protection. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/962-15#Text>

***

L. A. Gunko , K. O. Berezhna**PROBLEMS REGARDING TREATMENT OF DISTURBED LAND IN UKRAINE**[https://doi.org/](https://doi.org/10.31548/zemleustriy2021.02.06)

10.31548/zemleustriy2021.02.06

Abstract. The article considers the problems and features of reclamation of disturbed lands of Ukraine in terms of regions, describes the need and importance of land protection in Ukraine and the world and the implementation of measures for reclamation of disturbed lands. The number of disturbed and reclaimed lands in Ukraine as of January 1, 2021 was analyzed and reclamation works were carried out for 2020. The main issues of legislative conflicts that arise during the reclamation of disturbed lands or "non-reclamation" are highlighted. The measures of state control over the use and protection of lands of all categories and forms of ownership conducted by the Main Departments of the State Geocadastr in the regions for the period 2017 - 2020 are analyzed. An example of the use of a spent limestone quarry for construction is given on the example of the Dalhalla Theater and why such foreign experience cannot be applied in Ukraine. The administrative responsibility for "failure" to rehabilitate disturbed lands is highlighted. The problem that arises when accepting already reclaimed lands by local governments or public authorities has been identified.

Recommendations are given for the introduction of more effective measures for the restoration of disturbed lands.

Keywords: land reclamation, land protection, rational use, negative consequences, non-reclamation, measures, restoration, state control..

***

Л. А. Гунько, К. О. Бережна**ПРОБЛЕМЫ РЕКУЛЬТИВАЦИИ НАРУШЕННЫХ ЗЕМЕЛЬ В УКРАИНЕ**[https://doi.org/](https://doi.org/10.31548/zemleustriy2021.02.06)

10.31548/zemleustriy2021.02.06

Аннотация. В статье рассмотрены проблемы и особенности рекультивации нарушенных земель Украины в разрезе областей, описано необходимость и важность охраны земель в Украине и в мире, а также проведения мероприятий по рекультивации нарушенных земель. Проанализированы количество нарушенных и рекультивированных земель в Украине по состоянию на 01.01.2021 года и количество проведенных работ по рекультивации за 2020 год. Освещены основные вопросы законодательных коллизий, возникающих при проведении рекультивации нарушенных земель или «непроведении» рекультивации. Проанализированы меры государственного контроля при использовании и охране земель всех категорий и форм собственности, которые проведены Главными управлениями Гогокадастра в областях за период 2017 - 2020 годы. Приведен пример использования отработанного известнякового карьера под застройку на примере театра Дальхалла (Theatre Dalhalla) и почему такой зарубежный опыт не может быть применен в Украине. Освещена административная ответственность за «непроведение» рекультивации нарушенных земель. Определена проблема, которая возникает при принятии уже рекультивированных земель органами местного самоуправления или органами государственной власти.

Даны рекомендации по внедрению наиболее эффективных мер по восстановлению нарушенных земель.

Ключевые слова: рекультивация земель, охрана земель, рациональное использование, негативные последствия, непроведение рекультивации, меры восстановления, государственный контроль.